

Brystkrefterertes kroppsførståelse

Det er flott dersom moderne kirurgi og andre hjelpemidler gjør at kvinner føler seg tilfreds med egen kropp, men det er trist dersom man føler seg mislykket fordi andre definerer hva som er normal og forventet standard for kropp, helse og utseende.

Tekst **Vibeke Bårnes**, Cand.polit. sosialantropologi, Universitetsbibliotekar i samfunnsfag UIT Norges arktiske universitet

Jeg vil i denne artikkelen se på flere sider ved kreftererte kvinners kropp og kroppsførståelse sett i lys av samtidas kroppsbilder, krav og forventninger til skjønnhet, slanking og helse.

Min faglige bakgrunn er ikke innen medisin eller helse. Jeg er samfunnsviter og har i mange år interessert meg for det som kalles kroppssosiologi, det vil si den samfunnskapte kroppen, og kroppsanthropologi, den kulturskapte kroppen. Denne artikkelen er en bearbejdet utgave av et foredrag med tittelen *Kvinner, kropp og kreft: kulturhistoriske betraktninger omkring brystkreft, kroppsbilder og identitet*, som jeg har holdt ved ulike anledninger.

Når man snakker om kvinnebryst og kvinners kropp generelt, må man se det i lys av de kroppsidealer og den kroppsetetikk slik det defineres og realiseres i dagens samfunn. Begrepet kroppsbilder bruker jeg om måten kroppen som fysisk, sosialt og symbolsk fenomen blir tolket og oppfattet. Identitet er det psykologiske og kulturelle selvbildet som blir reflektert, bekreftet og eventuelt forsterket i samspill med den sosiale virkeligheten rundt oss. Bevisstheten rundt det å ha en kropp og å være i en kropp

er veldig fokusert i det vi kan kalle det postmoderne samfunnet. Og den visuelle kulturen, – det at vi er omgitt av bilder overalt, gjennom tv, film, reklame, papirmedier og sosiale medier, gjør at vi ser kropp overalt. Også vår egen kropp blir vi bevisst og ser på nye måter fordi bilder innbyr til sammenlikning.

Historisk sett har menneskekroppen aldri hatt så mange muligheter til å endres og opereres som i dag. Individualisme og frihet til å velge livsstil etter egen smak og tidas trender, gjør at man kan forme og modifisere kroppen til et ønsket resultat. Kroppen er gått fra å være en tilstand til å bli en gjenstand som kan manipuleres etter ønsker og behov. Man kan si at kroppen er gått over fra å være natur til å bli et kulturprodukt. Visuelt sett er enkelte deler av kroppen mer fokusert enn andre, for eksempel kvinnebryst.

Brystkreftererte kropp

I Norge avdekkes det opp mot 3000 nye tilfeller av brystkreft hvert år (1). Det betyr i sin tur at cirka 35 000 kvinner rundt oss er brystkreftererte, men det ser vi vanligvis ikke, ikke engang i svømmebassenget, fordi de aller fleste bruker proteser, er brystbevarende operert eller

kirurgisk rekonstruert. For offentligheten kan de stort sett skjule sin asymmetri, men for seg selv og sine nærmeste vil det fysiske, og kanskje også det psykiske resultatet av et brysttap, alltid være der. Brystkreft er altså en sykdom som gir fysiske og synlige spor eller arr, også etter at man er erklært frisk eller symptomfri.

For bare noen tiår tilbake måtte man gå til medisinsk spesiallitteratur for å finne bilder av brystopererte kvinner. De siste årene har stadig flere kvinner stått frem offentlig med bilder og fortellinger om sin kreftsykdom. Denne åpenheten betyr mye for mange kreftererte. Samtidig skal vi være oppmerksomme på at ikke alle kvinner er komfortable med så mye fokus på egen kropp og sykdom.

Kvinnebrystet er et privat og intimt organ, men samtidig er det gjenstand for offentlig oppmerksomhet, evaluering og kritikk. Hva betyr det så for ei kvinne å miste en kroppsdell som er så ladet med symbolikk, følelser og allmenn interesse? Da kan vi først spørre oss hva er og hva betyr et kvinnebryst?

Bryst og kultur

Det er spesielt i Europa og USA at kvinnebryst har fått et seksualisert og

VI SES IKKE: Omtrent 35 000 norske kvinner er brystkrefteropererte, men det ser vi vanligvis ikke, fordi de aller fleste bruker proteser, er brystbevarende operert eller kirurgisk rekonstruert. Illustrasjonsfoto: Colourbox.

kommersielt uttrykk. I mange kulturer i Afrika, Sør-Amerika og på stillehavsøyene der kvinner tradisjonelt har gått med utildekt overkropp, har brystene ikke fått det erotiske og seksuelle innholdet det har fått i Vesten. I vår del av verden blir kvinnebryst ikke lenger først og fremst forbundet med sin naturlige funksjon som melkeprodusenter for spedbarn. Det er faktisk blitt sånn at dersom man ammer unger som er forbi babystadiet, synes mange i vår kultur at det er ekkelt og unaturlig. Nå blir brystene nesten utelukkende vurdert som blikkfang eller erotiske attributter. Det dominerende kroppsidealet i mote- og underholdningsverden signaliserer at man skal være så slank som mulig på hele kroppen, unntatt brystene. De bør være store eller i hvert fall så struttende

som mulig. Jeg finner ikke eksakte tall, men man regner med at det er mer enn ti ganger så mange friske kvinner som har innoperert kosmetiske silikonpupper som det er krefteropererte med medisinsk begrunnede brystimplantater.

Kvinnekroppen er tilgjengelig for alle i symbolsk og metaforisk forstand. Den er blottet og utstilt gjennom det kroppsfikserte og seksualiserte blikket som reklame og underholdning uavlatelig tilbyr oss. I dag reagerer ingen på halvnakne kvinnekropper i det offentlige rom, det være seg store utringninger, mage- og navleblotting, intime piercinger og tatoveringer eller trange og kroppsutleverende klær. Jeg har tenkt på dette paradokset: På relativt kort tid, historisk sett, aksepterer vi nå det meste innen kropp, klær og moter, til og med at småjenter går i miniutgaver

av kvinneklær og at eldre damer kan vise kløft, som det heter.

Så hvorfor blir så mange provosert når kvinner fra andre kulturer dekker til kroppen sin med fotside kjoler, og skaut eller hijab som skjuler hår og hals?

Det er i dagens vestlige kultur lite akseptert med offentlig eksponering av kroppslige defekter eller avvik, det være seg brystløse eller skallete kvinner eller andre fysiske amputasjoner og handicap. Til og med ubarberte kvinnelegger og hår under armene oppleves som sosialt stigmatiserende og vekker avsky hos enkelte. I dag er det vanlig at unge jenter og kvinner også intimerberer seg.

Kroppsfokus

Kvinner blir hele tida gjort oppmerksom på at det alltid går an å se penere,

«Ekte skjønnhet, sunnhet og selvtillit kan ikke kjøpes, konstrueres eller opereres.»

slankere og yngre ut. I en større Narvesen-kiosk telte jeg mer enn 80 glansete blad og magasin som retter seg mot kvinner og omhandler mote, sminke, slanking og trening. Det er en bestemt type kroppsideal og skjønnhetsstandard som dominerer, noe av det ligger nær opptil det vi kan kalle en pornografisk estetikk. Det å være sexy og kroppslive etter kommersielt definerte normer har blitt normalisert.

Flere undersøkelser (2) viser at et flertall av unge jenter og voksne kvinner er misfornøyd med vekta eller utseendet sitt, og at mange kunne tenke seg plastisk operasjoner på ett eller flere områder på kroppen. Dette kroppsfokuset fører også til at svært mange opplever at de ikke matcher de rådende idealene. Vi vet også at stadig flere utvikler sin misnøye så langt at det fører til kroppshat i form av spiseforstyrrelser og selvskading. Jeg har også tenkt over dette paradokset: Dagens unge jenter blir overrasket når de hører at da vi var ung på 70-tallet, brukte vi ikke BH, solte oss med bar overkropp, barberte aldri kroppshår og prøvde å ha et naturlig forhold til nakenhet og kropp. I dag kan de fleste jenter og unge kvinner ikke tenke seg å sole seg toppløs i offentlighet, og lærere kan fortelle at de fleste dusjer med undertøyet på, om de i det hele tatt dusjer. Det naturlige nakne er igjen blitt det skamfulle og skjulte. Men samtidig og ironisk nok er mange av dagens unge jenter villige til å blotte brystene sine, posere utfordrende eller legge ut nakenbilder av seg selv på internett, eller de blogger og twitterer uanstrengt om egne sexerfaringer og andre intime forhold.

Kvinner blir nå mer enn noen gang vurdert på sitt totale utseende, men vi blir også evaluert og redusert til våre enkelte kroppsdeler. Det har nylig vært en større mediedebatt (3) om de mange

nedsettende navnene på kvinners aldring og kroppslige endring: Kalkunhals, grevinneheng på underarmer, ridebukselår, muffinmage, hønserumpe om rynker rundt munnen, appelsinhud, bølgepappnegler med mer. Hos menn har jeg, bortsett fra ølmage og måne på hodet, ikke funnet like mange festlige navn på kroppslig forfall. Tvert imot kanskje, for en gråhåret, tjukk mann blir gjerne omtalt som en gråsprenget herre med pondus!

Språk, makt og avmakt

For de fleste brystkrefteropererte skal det mot til for å fremstå med kroppslige avvik i ei tid der den såkalte idealkroppen har normativ status. I tillegg opplever mange å bli utsatt for moralske vurderinger for hvordan folk ser ut og bør se ut. Erfaringer og fortellinger jeg har tilegnet meg i møte med brystkrefteropererte, forteller om kvinner som flere år etter operasjonen ikke klarer å se seg selv i speilet når de kommer ut av dusjen, ikke kler seg naken for sin egen mann, og ei kvinne vegret seg for å ha barnebarna på fanget av redsel for at de skulle oppdage protesen.

To medievante kvinner (4) startet for et par år siden en aksjon og ei Facebookside for å få ned ventetida på rekonstruksjon av bryst etter kreft. Vel og bra kanskje, men språkbruken deres fikk mange til å reagere. De argumenterte med at brystkrefteropererte kvinner føler seg skamferte, ufeminine og usexy, og at rekonstruksjon nærmest er nødvendig for å bli «en hel kvinne med god livskvalitet». Da må man spørre seg hvorfor det eventuelt er slik, og hvem som har definisjonsmakt til å uttale seg om hva som er vakkert, feminint og såkalt «riktig» utseende. Dette har med kvinnesyn og kroppsforståelse å gjøre. I stedet for å bli møtt med at «vi venter fanden meg ikke

på ny pupp etter kreft», skulle jeg ønske at man møter dem som nettopp har fått en brystkreftdiagnose eller er nyoperert, med at man også kan føle seg vakker, stolt og feminin med et flatt bryst og et hårløst hode.

Da jeg selv måtte fjerne et bryst og mistet alt kroppshår for snart sju år siden, ble jeg straks tilbudt løs silikonprotese og rekvisisjon på parykk. (Det kom faktisk noen fra Kreftforeningen til sykehuset med en vattprotese til såret var grodd, som om det gjaldt å skjule alle spor så fort som mulig.) Jeg opplevde ingen alternative forbilder eller noen som ga uttrykk for at det også er greit å gå uten protese eller parykk; det måtte jeg selv finne ut av. Mange brystopererte kvinner jeg kjenner, ble såret og støtt over uttalelsene fra disse rekonstruksjonsforkjemperne, mens jeg bare ble irritert og provosert. Jeg føler meg slett ikke skamferte og ukvinnelig. Tvert imot; jeg er lykkelig over at det kreftsyke brystet ble operert vekk, og jeg er stolt over arret mitt som jeg ikke ser noen grunn til å skjule, verken med eller uten klær. Da jeg spurte mannen min hva han syntes om at jeg kom til å få bare ett bryst, svarte han enkelt og pragmatisk: «Ja, ja, ett flatt bryst og ett flott bryst!». Hvorfor forteller jeg dette? Fordi holdninger og språkbruk har mye å si for hvordan vi oppfatter og opplever en situasjon. Språk er makt. Ord og begreper vi bruker er definierende. Dersom vi sier at en brystoperert kvinne er skamferte, usexy og ukvinnelig, påvirker det holdninger og verdier omkring kropp og helse, både bevisst og ubevisst. Bruker vi derimot oppmuntrende og positive ord og betegnelser på noe, så blir det gjerne det eller vi opplever det som det. Vi vet jo alle at ei halvfull flaske vin høres mye bedre ut enn ei halvtom, selv om det er samme

ENKEL LØSNING: Brystkreftererte kvinner må kunne føle seg fine selv uten å få konstruert et nytt bryst ved operasjon. Hvis man vil ha en enkel løsning, finnes det mange typer løse proteser. Fordelen med dem er at de kan skiftes ut ved behov og slitasje, og de er uten bivirkninger. Illustrasjonsfoto: Colourbox.

flaska. Jeg tror det ville være bra om helsearbeidere innen kreftomsorgen kunne formidle at det er helt greit å finne sin egen måte å være krefterert på ved å ta hensyn til egne reaksjoner og finne sin identitet som pasient og kvinne.

Fra kroppsfokus og kompleksitet til stolthet og synliggjøring?

For bare noen tiår tilbake, måtte man gå til medisinsk spesiallitteratur for å finne bilder av brystopererte kvinner. Jeg vokste opp med tre tanter som var brystkreftererte. Jeg visste om det, men det ble aldri snakket om, og jeg kunne heller ikke se det på dem. Det er særlig de siste årene jeg har sett ei endring i åpenhet omkring brystopererte kropper, der flere kvinner, spesielt yngre, lar seg avbilde avkledd på overkroppen. Ofte er det i forbindelse med diskusjonen rundt ventelistene på rekonstruksjon, men også for å vise at kreftererte har fine kropper. Det kan også ses på som en reaksjon mot at nakne kropper, og spesielt kvinnekropper til filmstjerner, modeller og andre kjendiser nærmest er blitt overeksponert i alle slags medier. I

USA har feminister og kunstnere synliggjort brystkreftererte kvinner på en ny måte. Ved å eksponere brystopererte kropper vil de fremme stolthet og bevisstgjøring omkring det å leve med ettervirkninger av kreft. Arret er et symbol på overlevelse og seier: «We are the survivors!».

The Scar Project (5) er et kunstprosjekt der fotografen David Jay har tatt bilder av utallige brystkreftererte og lagd utstillinger og nettsider, for å øke bevisstheten omkring brystkreft og vise kroppene bak de rosa sløyfene, som han selv uttrykker det. Stolthet over og synliggjøring av kropper preget av sykdom og operasjoner kan kanskje også føre til at kvinner med andre opplevde «skavanker» eller egendefinerte utilstrekkeligheter, kan få økt selvtillit og et nytt syn på egen kropp.

«Vi må tørre å være annerledes.»

The Breast Cancer Awareness Body Paint Project (6) er et annet prosjekt fra USA. Designeren Michael Colanero tar i bruk humor og kroppsmaler og dekore-

rer alle slags kropper for å samle penger til et fond som skal hjelpe brystkreftererte kvinner under 30 år.

Rekonstruksjon eller ikke?

I medier og den offentlige debatt har rekonstruksjon blitt framstilt som det eneste riktige og viktige for brystkreftererte, og brystkreftererte får vanligvis en positiv, men ensidig framstilling av hva dette innebærer. Rekonstruksjon av bryst med eget kroppsvev er en stor og inngripende operasjon, som vanligvis og forhåpentligvis skal være irreversibel. Jeg tror det er viktig at brystopererte kvinner venter ei stund med å ta stilling til et slikt omfattende inngrep. Kanskje kan ventetiden være viktig for å få tenkt igjennom om det er det man virkelig vil, om et enklere inngrep eller andre former for proteser er bra nok, eller om

det kanskje føles greit med den kroppen man har. Man trenger tid til å bli fortrolig og trygg på sin «nye» overkropp og finne ut hva som fungerer best i forhold

SKJØNNHET KOMMER INNENFRA: Ekte skjønnhet, sunnhet og selvtillit kan ikke kjøpes, konstrueres eller opereres. Det kommer innenfra. Illustrasjonsfoto: Colourbox.

til ens egen hverdag og livsstil. Kroppsform og brysttyngde kan også ha noe å si for hvilken løsning man velger.

Jeg har i flere år hatt bassentrening med andre brystkreftopererte, og det er flere som, mens de står på venteliste, har uttrykt tvil om de skal rekonstruere seg eller ikke. Noen gir også uttrykk for at størrelsen på det gjenværende brystet er mer problematisk enn mangelen av det andre. Kanskje brystreduksjon på det friske brystet er en bedre løsning for dem? Tyngden av både ett og to bryst kan føre til belastningsproblemer for rygg og skuldre.

Det fins mange typer løse proteser, også de som kan festes direkte på huden. Fordelen med løse proteser er at de kan skiftes ut ved behov og slitasje, de er gratis og uten bivirkninger. De fleste kvinner endrer jo form og størrelse på brystene på grunn av amming, aldring, vektøkning eller slanking. Da vil gjerne det ekte brystet bli mer og mer ulikt det rekonstruerte.

Da jeg som relativt nyoperert fikk informasjon om rekonstruksjon på et seminar, ble det fortalt lite eller ingenting om negative eller uheldige sider ved et slikt omfattende inngrep. Kvinner bør derfor rådes til å bruke tid og erfaringer fra andre før de selv tar en beslutning om rekonstruksjon. De fleste rekonstruksjoner er sikkert vellykkete medisinsk sett, men vi hører jo stort sett bare om de kvinnene som er fornøyd med resultatet. På et seminar for ferdigbehandlete brystkreftpasienter, fikk vi høre flere rekonstruerte som var misfornøyd, reoperert opptil flere ganger eller direkte plaget av resultatet. Som utenforstående kan man lett tro at kvinner med «usynlige» kreftformer, som for eksempel livmor- eller eggstokkreft, har det mindre problematisk enn de som har fått fjernet bryst. Men en kvinne som først hadde fjernet et bryst og senere måtte fjerne det meste i underlivet, fortalte at fraværet av brystet aldri hadde plaget henne. Derimot var ettervirkningene av underlivsopera-

sjonen, med tørre slimhinner, ødelagt seksuelliv og generelt dårlig livskvalitet, et mye større problem for henne.

Brystkreftutsatte kvinner ønsker seg først og fremst et nytt bryst på grunn av det eller de operative inngrepene de har vært utsatt for. Men også friske kvinner med egne bryst ønsker seg ofte silikoninnlegg, brystforstørrelser eller andre endringer i puppene sine. Det er sikkert mange grunner til det, og man trenger vanligvis ikke begrunne slike ønsker når man selv betaler på private klinikker. Men det er interessant å tenke på at mangel på selvtillit, kompleksitet på grunn av utseendet eller andre personlige problemer kan ligge bak, og at de nye brystene ikke nødvendigvis løser noen problemer. En kosmetisk kirurg fortalte på et seminar at de fleste friske kvinner som ønsker silikon er i 20-årsalderen når de få lagt inn implantater, men at de ofte tar dem ut igjen i 30-årsalderen. Enkelte blir også frarådet silikonforstørrelser når man skjønner at det er helt andre problemer de sliter med.

Personlig har jeg tatt et valg om ikke å rekonstrueres. Fravær av et bryst har aldri plaget meg. Arret minner meg kun om at jeg er heldig som er frisk og symptomfri. Jeg har en løs silikonprotese, men den blir aldri brukt, ikke engang til selskapsbruk, slik jeg hadde trodd. Jeg er nå så vant til å være flat på den ene siden at jeg ikke tenker på det. Tap av et bryst er faktisk et ikke-problem sammenliknet med at jeg måtte fjerne alle lymfene under armen. I begynnelsen fikk jeg lymfødem og ble også akuttinnlagt for roseninfeksjon. Men selv om jeg ikke er plaget lenger, ville jeg faktisk gladelig byttet bort det friske brystet mot å få lymfene og immunforsvaret tilbake i armen.

Mange tenker kanskje ikke på hvor arrete de blir etter en rekonstruksjon, også på andre deler av kroppen der kroppsvevet hentes fra. Dette er arr som blir mer synlige med alderen og slappere hud. Det opplyses heller ikke

«Jeg føler meg slett ikke skamfært og ukvinnelig.»

at det rekonstruerte brystet har lite eller ingen følsomhet, og at man derved mister brystet som erogen sone. Motsatt er arret etter mastektomi svært følsomt og mottakelig for berøring, og ved å være seg bevisst dette som et vakkert og sensitivt område, kan man få en positiv opplevelse av brysttapet. Ikke bare språket, men holdninger og opplevelser er subjektive og egendefinerte. Vi bestemmer faktisk selv i stor grad hva som er viktig og hvordan vi vil ha det. Dette er en type bevisstgjøring jeg savner på kurs som tilbys pasienter der man ellers fokuserer på kosthold, trening, yoga eller mindfulness. Kvinner opplever selvsagt et brysttap svært ulikt; noen takler det etter hvert helt greit, mens andre aldri klarer å forsones seg med det. Det må vi akseptere, men en god hjelp ville være å få frem ulikhetene og mangfoldet hos brystkrefterte og alminneliggjørende sykdom, tap av kroppsdel og andre funksjoner som en del av det levde liv.

Kroppsaksept og selvtillit

Jeg har i denne artikkelen gjennomgått flere sider ved krefterte kvinners kropp og kroppsforståelse. Hvordan ei kvinne kan og bør se ut er historisk, kulturelt og sosialt betinget og underlagt trender og ideologier i samtida.

Det er flott dersom moderne kirurgi og andre hjelpemidler gjør at kvinner føler seg tilfreds og fortrolig med egen kropp og identitet, men det er trist dersom man føler seg misfornøyd og mislykket fordi andre definerer hva som er normal og forventet standard for kropp, helse og utseende. Ekte skjønnhet, sunnhet og selvtillit kan ikke kjøpes, konstrueres eller opereres. Det er det vi selv som utstråler fordi det også kommer innenfra. Vi må tørre å være annerledes og særegen på egne premisser. Det er vi selv som må ha et

komfortabelt og bevisst forhold til egen kropp og være med på å definere eller omdefinere hva skjønnhet, sunnhet og selvtillit skal innebære. Det gjør vi best ved å være bevisst på språkbruk, holdninger, forbilder og fokus.

Denne artikkelen er skrevet ut ifra egne erfaringer som brystkreftertert og mine interesser for kvinners kropp i et samfunnsperspektiv. Mitt håp er at dette kan føre til refleksjon, debatt og et helhetlig og gjerne alternativt syn på brystkrefterte kvinner, og alle andre kvinner, som sliter med kroppsrelatert selvbilde og selvtillit. ■

Referanser:

1. <http://brystkreftforeningen.no/om-brystkreft>
2. Hauge, Benedicte: Kropp, identitet og mat: En kvalitativ studie av kvinnelige medlemmer i vektklubb.no. Masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo, 2007.
3. Breen, Marta: «Den kvinnelige anatomi» i Dagsavisen 21.03.2014 og NRK1, Debatten 27.02.2014 «Ørd som hater kvinner».
4. P4-programleder Lise Askvik: «Nå er jeg ei forbanna megge». Dagbladet 23.02.2012:30, del 2
5. Søk The scar project på Internett eller denne webadressen: <http://www.davidjayphotography.com/GalleryMain.asp?GalleryID=64806&AKey=QN29HFXP>
6. Søk The Breast Cancer Awareness Body Paint Project på Internett eller denne webadressen: <http://bodyartbykeegan.com/gallery/bcabpp/>

Anbefalt litteratur:

- Ervik, Bente: Å lengte etter hverdagen: om opplevelsen av å få brystkreft og veien tilbake til hverdagen. Hovedoppgave i pedagogikk. Universitetet i Tromsø, 2002.
- Hammer, Astrid Sandvik: Å miste et bryst – noe mer enn å miste en kroppsdel? Hovedoppgave i helsefag – NTNU, Trondheim, 1998.
- Johansen, Venke Frederike: Når det intime blir offentlig: Om kvinners åpenhet om brystkreft og om markedsføring av brystkreftsaken. Ph.d., Universitetet i Bergen, 2012.
- Mikkelsen, Mari: Fordi jeg fortjener det!: Skjønnhet som identitetsmarkør blant unge kvinner i Oslo. Mastergradsoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo, 2010.
- Aas, Gjoril Bergva: Håndtering av brystkreft: En studie av kropp, kjønn og identitet i møte med kvinner som har opplevd brystkreft. Masteroppgave i sosiologi. Universitetet i Oslo, 2005.